

УДК 316.7: 305

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.105.3>

С. А. МОРОЗ

докторка наук з державного управління, старша дослідниця,
провідна наукова співробітниця науково-методичного відділу
забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти
Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний університет»

В. М. МОРОЗ

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри соціології і публічного управління
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний університет»

О. Д. ШАНІДЗЕ

аспірант кафедри соціології і публічного управління
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний університет»

**ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ:
РОЗВИТОК ТА УТОЧНЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО
ЗМІСТУ ДЕФІНІЦІЙ**

За результатами аналізу рівня розв'язання основних питань гендерної проблематики було з'ясовано що їх вирішення не лише не набуло своєї логічної фіналізації, а у тому числі й актуалізувалося на новому рівні, а саме – необхідність уточнення категоріального змісту так званих базових категорій відповідного феномену.

Наявні у науковому обігу тлумачення гендерної рівності та гендерної нерівності, не дивлячись на всю свою змістовну виваженість, не є досконалими. Серед основних вад у тлумаченнях названих вище дефініцій є фокусування їх змісту на природньо-біологічних ознаках людини, а саме на статевих характеристиках. За такою фокусу уваги відбувається певне викривлення категоріального змісту дефініцій гендерної рівності та гендерної нерівності. Результати аналізу наукової літератури та змісту окремих з нормативно-правових документів з гендерної проблематики свідчать про те, що формулювання визначень цих категорій повинно відбуватись з прийняттям до уваги соціальних ролей та культурних знаків. Крім того, було з'ясовано що проблематика гендерної рівності та гендерної нерівності містить певні суперечності на рівні актуалізації змісту конструктів «природність права на нерівність» та «нерівність як прояв свободи». Ці конструкти формалізують

підгрунтя щодо зміни парадигми сприйняття змісту феномену «гендерна нерівність» за принципово іншим напрямом розбудови світогляду.

Формалізація визначення гендерної нерівності пов'язана з необхідністю прийняття до уваги дослідником щонайменше трьох основних напрямів розгляду цього феномену, а саме: нерівність як правовий феномен (відсутність рівних можливостей у реалізації визнаних державою прав та свобод); нерівність як філософський феномен (нерівність як результат реалізації права на свободу); нерівність як суспільно-політичний феномен (нерівність як результат реалізації механізмів соціальної та владної ієрархії). За результатами аналізу наукової літератури було з'ясовано, що вектори розгляду вченими феномену гендерної нерівності у межах цих конструктів не лише не співпадають, а інколи навіть є протилежними.

Доведено що гендерна рівність, а відповідно й нерівність, можуть розглядатися через призму феноменів схожості та відмінності (неоднаковості або унікальності) окремих характеристик за тим чи іншим критерієм. Рівність, по відношенню до гендеру, формується під впливом усвідомлення схожості соціальних ролей людини або культурних знаків. Визначення гендерної рівності та нерівності, повинно розбудовуватись з прийняттям до уваги рівності (схожості) соціальних ролей людей, а не їх статевих характеристик. Такий акцент уваги саме на соціальних ролях не повинен сприйматися як зменшення значущості проблематики рівності між представниками жіночої та чоловічої статі.

За результатами проведеного дослідження було уточнено категоріальний зміст дефініцій «гендерна рівність» та «гендерна нерівність», а також запропоновано авторський підхід до формулювання їх тлумачень.

Ключові слова: гендер; гендерна нерівність; гендерна рівність; фемінізм; маскулінізм; культурні знаки; соціальні ролі; соціальні взаємодії; самоідентифікація; самоактуалізація; ідентичність

Постановка проблеми. Гендерна проблематика, з огляду на неабияку свою значущість для суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку держави та її громадян, постійно перебуває у межах кола професійної уваги не лише представників наукової спільноти, а й органів публічного управління. Така увага до пов'язаних з гендером питань може бути пояснена через призму, з одного боку, наявності запиту суспільства на забезпечення гендерної рівності та недопущення дискримінації носіїв тих чи інших культурних знаків, а з іншого – необхідності виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, а саме: Європейської конвенції з прав людини, в частині права на свободу вираження поглядів (ст. 10) та заборони дискримінації у т.ч. й за власні переконання (ст. 14); Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, в частині встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками (ст. 4), а також зміни соціальної та культурної моделі поведінки чоловіків і жінок для викоренення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок (ст. 5); Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, в частині права безперешкодно дотримуватися своїх поглядів (ст. 19)

та норми про те, що всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону (ст.26); Пекінської декларації, в частині декларування завдання про досягнення гендерної рівності в усьому світі (п.3 підрозділу «Платформа дій. Виклад мети») тощо. Проблематика гендерної рівності набула свої актуалізації на рівні однієї з Цілей сталого розвитку (Ціль №5) [1]. Актуалізація гендерної проблематики у межах норм чисельних міжнародних документів є далеко неєдиним свідченням її актуальності, хоча безумовно, навіть цього факту цілком достатньо для висвітлення актуальності пов'язаних з нею питань. Серед інших напрямів які також можуть бути використані для висвітлення зав'язків гендерної проблематики із важливими науковими чи практичними завданнями, неабиякої значущості набувають програмні документи державного та регіонального рівнів (наприклад гендерний аудит у межах Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні), а також результати експертного оцінювання стану розвитку об'єкту безпосередньої уваги [2]. Щодо використання останнього із згаданих вище напрямів для обгартування актуальності гендерної проблематики, можемо констатувати той факт, що за результатами експертного оцінювання фахівців Всесвітнього економічного форуму «Global Gender Gap Report» зміна показників України рік від року не можуть бути визнані на рівні системного та незворотного покращення. Наприклад, Глобальний індекс гендерного розриву (The Global Gender Gap Index), який було розраховано для України, забезпечив її позиціонування: у 2020 році на 59 місце в рейтингу (чим вище місце у рейтингу, тим менший гендерний розрив); у 2021 році – 74 місце; у 2022 році – 81 місце; у 2023 році – 66 місце; у 2024 році – 63 місце. Динаміка та вектор змін Глобального індексу гендерного розриву України за останні п'ять років свідчить про існування певних проблем у забезпеченні гендерної рівності в нашій державі. Разом з тим, слід визнати що наявність таких проблеми є характерними й для загального масиву даних щодо забезпечення гендерної рівності. За експертною думкою аналітиків Всесвітнього економічного форуму «відсутність значущих та широкомасштабних змін у подоланні гендерного розриву стало причиною відчутного уповільнення динаміки покращення результатів щодо забезпечення гендерної рівності. За умови збереження такої динаміки подолання існуючих гендерних диспропорцій стане можливим лише через 134 роки або через п'ять поколінь після 2030 року» [3, с. 5]. Приймаючи до уваги ці розрахунки можемо стверджувати про те, що питання гендерної рівності є актуальними не лише для України та її сьогодення, а й для більшості країн світу в їх осяжному майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розумінні проблематики гендерної нерівності може бути розглянута через достатньо поширену у науковому обігу дефініцію гендерна рівність. Дослідженню

категоріального змісту останньої було присвячено чимало наукових досліджень. У межах цієї публікації ми не маємо наміру розглядати історичну ретроспективу формування категоріального змісту дефініції «гендерна рівність», а відповідно й дефініції «гендерна нерівність», а отже зупинимось лише на тих дослідженнях час виконання яких може бути віднесеним до так званого сучасного наукового знання. Проблематика гендерної рівності та гендерної нерівності, у тому чи іншому контексті їх складного та багатогранного змісту була розглянута у роботах: О.О. Ахмедової (визначено гендерні особливості окремих складових системи формування і використання людського капіталу України, а також конкретизовано зміст дисбалансу світоглядного концепту жіночої статі щодо перспектив використання трудового потенціалу) [4]; Т.І. Власової, І.М. Грабовської та Ю.В. Галицької (досліджено актуальні проблеми феміністичної та гендерної тематики, а також з'ясовано ролі постмодернізму у формуванні змісту сучасних гендерних досліджень) [5]; І.М. Гояна та А.І. Петранюка (визначено гендерні особливості мотивації використання користувачами сайтів мережеских ресурсів для комунікації, а також виявлено специфіку конструювання реальної та віртуальної гендерної ідентичності) [6]; С.М. Домбровської, Л.М. Грень та Н.А. Леоненко (визначено місце та роль державного управління в системі забезпечення гендерної рівності, а також обґрунтовано напрямки вдосконалення змісту та практики реалізації механізму державного управління розвитком трудового потенціалу суспільства через призму проблематики гендеру) [7]; Т.О. Марценюк (досліджено ставлення українського суспільства до гендерної рівності та різноманітності після вторгнення Росії в Україну) [8]; Т.В. Мельник (окреслено соціальні, культурні та політичні передумови актуалізації гендерних досліджень в Україні, а також досліджено тенденції змін щодо сприйняття стереотипів «чоловічого» та «жіночого» у науковому дискурсі) [9]; А.А. Прохорової (за результатами аналізу одного з військових підрозділів виокремлено гендеровані виклики та диспропорції сучасної армії як унікальної гендерованої інституції) [10]; Д.М. Тюріної (проведено аналіз гендерного паритету та проявів гендерної сегрегації у сфері вищої освіти України, а також обґрунтовано необхідність інтеграції гендерного підходу у освітній процес) [11]. Окремі з питань гендеру були розглянуті нами у межах попередніх напрямів наукових пошуків [12, 13]. Серед зарубіжних дослідників, до сфери наукової уваги яких входила проблематика гендерних диспропорцій та сегрегацій, слід звернути увагу на Девіда Барлоу (David Barlow), Венді Вуд (Wendy Wood), Мілтона Даймонда (Milton Diamond), Еліс Іглі (Alice H. Eagly), Стівена Каплана (Steven Kaplan), Дебору Кермерон (Deborah Cameron), Керол Куніган (Carole Counihan), Свена Роттема (Svein Rottum), Роберта Столлера (Robert Stoller), Гунхільд Хогенсен (Gunhild Hoogensen) та на багатьох інших дослідників.

За результатами проведеного аналізу наукової літератури слід констатувати той факт, що галузеве спрямування досліджень проблематики гендера є достатньо різноманітним та відносно розгалуженим. Ми не можемо стверджувати про те, що у межах цього різноманіття домінує соціологічна, психологічна, економічна, освітянська, безпекова, управлінська тощо парадигма наукового світогляду. Отже, проблематика гендеру є складною за змістом свого прояву та багатогранною за напрямом можливої актуалізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Не дивлячись на достатній рівень наукової уваги до проблематики гендеру, окремі з її питань все ще залишаються відкритими для подальшого пошуку. Серед таких питань є питання як суто теоретичного та загальнометодологічного спрямування, так й питання з фокусом уваги на практику прояву відповідного феномену, у т.ч. й через призму компаративістики. Кожен з цих напрямів, з огляду на свою неабияку значущість для подальшого розвитку наукового дискурсу з відповідної проблематики, заслуговує на окрему увагу дослідників. Разом з тим, питання методологічного характеру мають фундаментальний рівень своєї актуалізації, адже від їх вирішення залежить розбудова подальшої наукової парадигми за відповідним фокусом уваги. Серед таких фундаментальних питань гендерної проблематики, питання уточнення змісту базових дефініцій є не лише актуальним напрямом для організації наукового пошуку, а й значущим для подальшого розвитку гендерної теорії. У межах цієї публікації ми маємо намір зосередитись на розвитку категоріального змісту таких дефініцій як «гендерна рівність» та «гендерна нерівність». Це питання, як й будь яке інше з питань уточнення змісту існуючих у науковому обігу тлумачень, не може бути вирішено остаточно, як з огляду на недосконалість існуючих визначень (жодне з визначень не може бути бездоганним за своїм змістом та колом охоплення відповідної проблематики) так й з огляду на мінливість середовища у межах якого формалізується відповідний феномен у вигляді тлумачення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Узагальнити підходи до тлумачення категоріального змісту дефініцій «гендерна рівність» та «гендерна нерівність», а також сформулювати їх авторське визначення.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» тлумачить гендерну рівність через призму рівного правового «статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [14]. Звернемо увагу, що фокусування цього визначення на правовому статусі «жінок і чоловіків» дещо викривлює зміст дефініції «гендерна рівність», адже поняття гендеру (тут йдеться про ту дефініцію яка була використана у нормі Закону у межах тлумачення «гендерна рівність»)

не є тотожною до статевої ознаки (тут йдеться про апелювання нормотворців до категорії «чоловіків та жінок»). Цілком очевидно, що зведення проблематики «гендерної рівності» до рівноправ'я чоловіків та жінок значно звужує зміст відповідної проблематики. Нагадаємо, що проблематика гендеру поряд з біологічними особливостями людини (саме до цієї характеристики ми можемо віднести стать людини, тобто ту характеристику яка була використана у вище згаданому Законі у межах тлумачення категоріального змісту гендерної рівності) охоплює у тому числі й соціокультурні та історично-цивілізаційні особливості актуалізації людини. Наприклад, Роберт Столле (Robert Stoller), який вперше ввів до наукового обігу дефініцію «гендер» (тут ми апелюємо до статті Р. Столле «Sex and Gender: on the Development of Masculinity and Femininity»), звернув увагу на принципову відмінність між природньою (біологічною) статтю та соціальною статтю. На переконання вченого, гендерна ознака, на відміну від біологічної, не актуалізується при народженні, тобто не є так званою автоматичною даністю. Формування гендерної ідентичності відбувається за результатами соціальних взаємодій людини та як наслідок – засвоєнню нею певних соціальних ролей. Цілком очевидно що ці ролі не є постійними та можуть змінюватись відповідно до тих чи інших соціокультурних, суспільно-політичних, соціально-економічних, природньо-кліматичних тощо впливів. Ми погоджуємося з думкою Т.О. Марценюк щодо варіативності та ситуативності прояву змісту гендеру. Вчена цілком слушно звертає увагу на феномен зміни ролей залежно від історичного і соціально-культурного контексту [15, с. 8]. Приймаючи до уваги вище наведене можемо припустити що зміна соціальних ролей людини може розглядатися як підґрунтя для зміни гендерної ідентичності.

Повертаючись до тлумачення категоріального змісту гендерної рівності звернемо увагу ще на одне визначення цієї дефініції, а саме на те яке було надано Н.М. Дармограй в Енциклопедичному словнику з державного управління. На переконання вченої гендерна рівність це «процес, в якому однакове, справедливе ставлення і до жінок, і до чоловіків у всіх сферах людського буття, включаючи політичне, економічне, побутове тощо. Гендерна рівність можлива за умови наявності рівних прав і рівних можливостей для жінок і чоловіків» [16]. Наведене визначення, так само як й те що було розглянуто нами вище, апелює до статевої характеристики суб'єктів. Іншими словами, при визначенні гендерної рівності авторка апелює до статевої ознаки («справедливе ставлення і до жінок, і до чоловіків» або «рівних прав і рівних можливостей для жінок і чоловіків»). Така позиція є достатньо суперечливою, адже у межах свого визначення Н.М. Дармограй цілком слушно апелює до того факту що гендер є віддзеркаленням соціальної статі людини та повинен розглядатися як соціально-рольовий статус. Отже, у межах одного визначення ми маємо, з одного боку, суто статевий (біологічний) підхід до визначення гендеру, а з іншого – соціально-рольовий.

Така гібридність у поданні змісту гендеру може бути пояснена через призму змісту основних етапів актуалізації його змісту.

Перший етап – догендерний етап (до 60-х рр. ХХ ст.) – у межах цього етапу фокус уваги зосереджено на певних лінгвістичних конструктах які тяжіють до позначення роду іменника (чоловічий, жіночий, середній), а відповідно й до конкретизації статі.

Другий етап – індивідуалістичний (з 60-х рр. ХХ ст. до 80-х рр. ХХ ст.) – цей етап є логічним продовженням догендерного, але зі зміщенням акценту на біологічні характеристики (гендер розглядається на рівні похідного від біологічної статі людини статусу. Такий статус формується під впливом чисельних зовнішніх (культурно-ментальні, соціально-економічні, суспільно-політичні, родинно-побутові тощо чинники) та внутрішніх (психічні процеси; своєрідність відчуття; індивідуальне сприйняття; нахили та інтереси; мислення та здібності; темперамент тощо) факторів. На відміну від догендерного етапу, у межах якого домінувала думка про можливість подання змісту гендеру через призму біологічної статі, індивідуалістичний етап припускає можливість зміни рівня співвідношення фемінності та маскулінності. Таке співвідношення не є постійним та в залежності від векторів та конфігурацій зовнішніх та внутрішніх факторів набуває у кожному конкретному випадку унікальних характеристик. У межах цього підходу домінувала думка про те, що підсилення одних характеристик (статусу) людини можливо лише за рахунок зменшення іншого. Наприклад, підсилення феміністичної моделі поведінки можливо за рахунок зменшення маскулінної моделі та навпаки. У достатньо спрощеному вигляді ми можемо вести мову про так званий механізм заміщення або витеснення одного іншим (тут ми маємо на увазі домінування механізму «або ... або ...» над механізмом «й те, й інше»). Слід звернути увагу що механізм заміщення (у нашому випадку заміщення фемінності на маскулінність або маскулінності фемінністю) закладає підґрунтя для актуалізації нерівності. Виникає ситуація за якою усвідомлення різниці між одним та іншим статусом або роллю може розглядатись як детермінанта для розвитку ідей нерівності (носії характеристик фемінності на маскулінності не є однаковими, а відповідно не є й рівними). Таке зауваження є вкрай важливим для розуміння феноменів гендерної рівності та гендерної нерівності. Наприклад, чи можемо ми в загалі вести мову про рівність носіїв тих чи інших статусів за умови їх неоднаковості? Це питання має ознаки риторичного, а отже вважаємо за доцільне залишити його без подальшого розв'язання. Повертаючись до характеристики індивідуалістичного етапу становлення та розвитку змісту гендеру, вважаємо за доцільне акцентувати увагу, з одного боку, на його більш м'який позиції щодо існування андрогінного типу особистості (концепт «й те, й інше»), а з іншого – на наявності «нормативної фемінності» та «нормативної маскулінності» (концепт «або ... або ...»)

Третій етап – інтеракційний (з 80-х рр. ХХ ст. до нашого часу), передбачає віддалення від статево-біологічного сприйняття феномену гендеру на користь соціально-рольового світогляду. «Гендер – самостійна, не зумовлена біологічною статтю, конструйована культурою та суспільством характеристика людини, щось, чого люди не мають як даність, а (осмислено чи неосмислено) демонструють, взаємодіючи з різними людьми у різноманітних інституціональних ситуаціях» [15, с. 8]. У межах цього етапу відбулась остаточна відмова від світоглядного конструкту «або ... або ...» на користь концепту «й те, й інше». Цей концепт передбачає можливість діалектичного поєднання фемінності на маскулінності без прив'язування до домінування однієї характеристики над іншою. Тут ми можемо вести мову про те, що сформульоване для другого етапу узагальнення про те що неоднаковість породжує нерівність може зазнати незначного, але достатньо принципового корегування свого змісту, а саме – схожість є підґрунтям для рівності. Використовуючи дефініцію «схожість» ми намагаємося апелювати до одночасній наявності фемінності та маскулінності у межах одного носія. Іншими словами будь яка людина, з огляду на наявність у неї характеристик фемінності та маскулінності (не важливо які саме з цих характеристик є домінуючими, важливо що ці характеристики поєднані у межах одного носія) може бути схожою з іншою (слід розуміти, що така схожість є достатньо умовною та ситуативною). За певних умов взаємодія між людьми будь-якої статі (тут и маємо на увазі статево-біологічний концепт) завжди знайде модель «чоловік до чоловіка» або «жінка до жінки». Схожість, на кшталт «чоловік – чоловік» або «жінка – жінка» може розглядатися як підґрунтя для рівності, або «ми рівні адже схожі». Це узагальнення є достатньо важливим для розуміння змісту феноменів гендерної рівності та гендерної нерівності. Виникає ситуація за якої андрогінність, за умови певних абстрагувань, може розглядатися як умова для рівності.

Отже, так звана гібридність у поданні змісту гендеру Н.М. Дармограй, а саме – поєднання соціально-рольового та статево-біологічного статусів у меж одного підходу, з одного боку, є цілком логічною та виправданою, а з іншого – створює підґрунтя для актуалізації ризику викривлення змісту таких дефініцій як «гендерна рівність» та «гендерна нерівність». Не коректне тлумачення змісту тієї чи іншої категорії зазвичай розглядається як загроза не лише для забезпечення достатнього рівня достовірності конкретного наукового результату, що само по собі є достатньо важливим застереженням, а й для подальшого розвитку наукового знання.

Повертаючись до наведених вище тлумачень гендерної рівності (тлумачення відповідно до норм Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та визначення яке було сформульоване Н.М. Дармограй), а саме до тих їх частин, які апелюють до «жінки» та «чоловіка» (вище ми звертали увагу на

фокусуванні змісту згаданих вище визначень на статевобіологічній складовій феномену гендеру) вважаємо за доцільне зосередитись на обґрунтуванні необхідності корегування змісту тлумачення «гендерна рівність», а відповідно й визначення «гендерна нерівність». Вихідним концептом для нашого корегування є припущення про необхідність відмови від так званого прив'язування змісту гендеру до статі.

Вище ми звернули увагу на той факт, що третій етап розвитку змісту феномену гендеру (інтеракційний етап) пов'язують зі зміною статевобіологічних акцентів відповідного тлумачення на соціально-рольові характеристики. Така зміна світоглядного концепту тягне за собою необхідність корегування раніше сформульованих визначень. Цілком очевидно, що апелювання у визначенні змісту гендерної рівності до статевобіологічної складової цього феномену втратило свою актуальність та потребує на корегування. Також слід звернути увагу на необхідність прийняття до уваги тих двох узагальнень щодо «рівності» / «нерівності» які були сформульовані нами за результатами аналізу етапів становлення та розвитку змісту гендеру, а саме – 1) різниця між одним та іншим статусом або роллю (відмінність між характеристиками фемінності на маскулінності) є підґрунтям для актуалізації нерівності, у т.ч. й гендерної; 2) схожість характеристик статусів за рівнем прояву або фактом наявності фемінності на маскулінності може розглядатись як передумова для забезпечення рівності, у т.ч. й гендерної. Зміст цих тез не є суперечливим, адже він апелює до одного та того самого критерію – схожості (звертаємо увагу, що тут йдеться саме про схожість, а не так звану стовідсоткову тотожність). Отже, забезпечення рівності може бути досягнуто за умови високого рівня схожості. Разом з тим, тут виникає питання щодо необхідного відсотку схожості для забезпечення рівності. Наприклад, чи достатньо тієї схожості яка є у наборах хромосом біологічного чоловіка та біологічної жінки для встановлення рівності? Відповідь на це питання дещо виходить за межі предмету нашого дослідження, а отже може бути залишена для свого обґрунтування у межах інших наукових досліджень.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки та узагальнення.

По-перше, переважна більшість наявних тлумачень гендерної рівності, у т.ч. й тих які закріплені у нормативно-правових документах, апелюють до статевобіологічного сприйняття феномену гендеру. Такий фокус уваги не лише звужує відповідну проблематику, а й викривлює її зміст. Тлумачення гендерної рівності / нерівності повинно відбуватись з прийняттям до уваги соціально-рольових характеристик людини, а саме її соціальних ролей, а не статевих характеристик. Наш акцент уваги саме на соціальних ролях не повинен сприйматись як зменшення значущості проблематики рівності між

представниками жіночої та чоловічої статі (тут йдеться про біологічну стать за природою).

По-друге, феномен гендерної рівності / нерівності може розглядатись через призму наявності схожості / відмінності між окремими характеристиками за тим чи іншим критерієм. Феномен рівності, по відношенню до гендеру, формується під впливом усвідомлення схожості / відмінності соціальних ролей людини або так званих культурних знаків. Критерій «схожості / відмінності» по відношенню до «ролі» або «знаку» повинен сприйматися без прив'язування до функціоналу за змістом (цілком очевидно, що кожна соціальна роль людини має своє призначення та не є схожою з іншою соціальною роллю, як за змістом так й за рівнем своєї значущості). Абстрагування від функціоналу конкретної ролі є підґрунтям для усвідомлення її умовної рівності по відношенню до інших ролей. Рівність соціальних ролей та культурних знаків обумовлюється неможливістю вимірювання, принаймні на одному рівні актуалізації феноменів, їх значущості. Така неможливість порівняння значущості соціальних ролей є характерною за умови їх прояву у межах одного носія.

По-третє, під гендерною рівністю ми розуміємо, з одного боку, відсутність дисбалансу правоможностей (наявність рівності прав) та дискримінацій (відсутність утискань), у будь-яких формах та різновидах їх проявів, щодо носіїв соціально закріплених, або індивідуально обраних, ролей (статусів) або культурних знаків, а з іншого – свободу самовираження та розвитку людини відповідно до її власних уявлень про самоідентифікацію та самоактуалізацію. Самоідентифікація, самоактуалізація та свобода людини у межах соціально закріпленої, або індивідуально обраної, ролі, статусу, моделі поведінки, діяльності тощо не повинна створювати загрозу безпеці та (або) праву, як безпосередньому носію ролей, статусів тощо, так й іншим представникам соціуму. Іншими словами, гендерна рівність або відсутність утискання носіїв тих чи інших соціокультурних ознак повинна розглядатись не лише через призму пов'язаних з феміністичною та маскуліністичною соціальних ролей або знаків, а й з прийняттям до уваги всього різноманіття проявів гендерних ролей та статусів. Отже, гендерна рівність передбачає наявність рівних можливостей для активізації та розвитку будь-яких з конструктивних самоактуалізації та самоідентифікації людини.

По-четверте, проблематика гендерної нерівності може розглядатись через призму факту біологічної неоднаковості природних носіїв феміністичної або маскуліністичної домінуючої рівні прояву цих характеристик (визнання факту існування різниці є підставою для актуалізації проблематики нерівності). Складність розгляду гендерної нерівності полягає в існуванні щонайменше трьох основних напрямів актуалізації цього феномену, а саме: нерівність як правовий феномен (відсутність рівних можливостей у реалізації визнаних державою прав та свобод); нерівність як філософський феномен (нерівність

як результат реалізації права на свободу або нерівність є проявом свободи); нерівність як суспільно-політичний феномен (нерівність як результат реалізації механізмів соціальної та владної ієрархії). Отже, зміст феномену гендерної нерівності може бути розкритим через призму правового, філософського, соціального тощо контекстів. Слід звернути увагу, що загальний вектор розгляду феномену у межах цих конструктів є інколи навіть протилежним. Наприклад, нерівність у межах правової парадигми сприйняття змісту відповідного феномену, має переважно негативний відтінок (нерівність порушує норму справедливості у суспільстві та стає причиною руйнування не лише прав окремої людини, а й демократії як форми правління). У межах філософської парадигми сприйняття феномену нерівності відтінок актуалізації його змісту може бути цілком позитивним. Нерівність є результатом, а можливо й правом, реалізації людиною її власного «Я» (тут ми розглядаємо людське «Я» як унікальну характеристику особистості. У межах філософської наукової думки людське «Я» традиційно розглядається як вища цінність (потенційно-можливий ідеал який впливає на сьогоденну поведінку людини через механізм формування траєкторії її поведінки та подальшого розвитку) або так званий активний першопочаток поведінки). Іншими словами нерівність є одночасно як детермінантною так й результатом свободи особистості. Тут ми апелюємо до концепту «право на нерівність» та такого конструкту як «свобода є результатом реалізації людиною права на нерівність». Сприйняття проблематики нерівності через призму суспільно-політичного феномену має в цілому нейтральний відтінок, хоча безумовно стратифікація суспільства за результатами природної та (або) штучної підпорядкованості одних суб'єктів іншим може тяжити до негативного сприйняття. Нерівність у межах суспільно-політичного феномену є однією з детермінованих характеристик будь-якого соціального інституту, тобто вона є природно «вбудованою» в систему норм та утворює так званий соціальний контекст.

По-п'яте, гендерна нерівність це не лише домінування у межах ustalених соціальних норм гендерно-рольових та гендерно-поведінкових стереотипів, а у тому числі й юридично внормована гендерна диспропорція. Під гендерною нерівністю ми розуміємо, з одного боку, укорінені у соціальних нормах уявлення щодо традиційних та суспільно схвалених для кожної з соціальних ролей моделі поведінки у межах яких носії різних культурних знаків мають неоднакові права, можливості та статуси щодо актуалізації своєї ідентичності у межах будь-якої з сфер діяльності та життя, а з іншого – форму соціальної диференціації, у межах якої природні носії ознак характеристик фемінності на маскуліності мають неоднакові суспільно-політичні та соціально-економічні права та обов'язки, а відповідно й різні життєві шанси щодо формування та реалізації своїх потенціалів.

Вище сформульовані узагальнення та висновки не висчерпують проблематику уточнення категоріального змісту таких дефініцій як «гендерна рівність» та «гендерна нерівність», а отже можуть бути уточнені у межах інших напрямів організації наукових пошуків. Найбільш перспективними з таких напрямів, на нашу думку, є ті з них, фокус дослідницької уваги яких зосереджено на проблематиці порівняння думок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо тенденцій подальшого розвитку гендерної проблематики у межах загальнонаукового дискурсу.

Список використаної літератури

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. *Офіційний вісник Президента України*. 2019. 7 жовт. (№ 21) С. 17.
2. Тишук О.М., Мороз О.В. Обґрунтування актуальності дослідження у межах проблематики публічного управління: теоретико-методологічний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №3. С. 202–208.
3. Global Gender Gap Report 2024 URL: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/digest/> (date of application: 16.02.2024).
4. Moroz V., Akhmedova O. Gender-specific aspects of human capital development in Ukraine: implementation of state policy. *Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*. 2024. Iss. 9. P. 99–106.
5. Власова Т.І., Грабовська І.М. Галицька Ю.В. Актуальний гендер: міжнародний та український контекст : монографія. Київ : Міленіум, 2018. 132 с.
6. Гоян І.М. Петранюк А.І. Формування гендерної ідентичності в умовах інформаційно-мережевого простору. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 2 (10). С. 232–238.
7. Державне управління забезпеченням гендерної рівності в Україні: монографія / (Домбровська С.М., Мороз В.М., Грень Л.М. та ін.) Х.: НУЦЗУ, 2018. 251 с.
8. Martsenyuk T. To be or not to be: Attitudes of Ukrainian society about gender equality and diversity after Russia's invasion of Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies*. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/206ea14b-29ef-4e67-802b-f4526b235878/content> (date of application: 13.02.2024)
9. Мельник Т.В. Трансформація образів чоловічого та жіночого у візуальній культурі України періоду незалежності. Гендерний аспект : дис... д-ра філософ. : Спеціальність 034 / Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Київ, 2023. 238 с.
10. Прохорова А., Коломієць С. Гендерованість досвіду військової служби в Збройних силах України (на прикладі військової частини Х 0000). *Наукові записки НАУКМА. Соціологія*. 2024. Том 7. С. 57– 69.
11. Тюріна Д.М. Гендерна компетентність як фактор інтеграції гендерного підходу у вищій освіті. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2024. № 2(6). С. 149–158.
12. Мороз В.М. Гендерні детермінанти системи трудового потенціалу як підґрунтя мотиваційного механізму стимулювання трудової активності

громадян державою. *Держава та регіони. Серія: державне управління*. 2011. Вип. 1. С. 163–169

13. Мороз В.М. Відповідальність суб'єктів процесу формування, використання та розвитку трудового потенціалу: гендерний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 251–259.

14. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 56.

15. Марценюк Т.О. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ : Відродження, 2014. 65 с.

16. Дармограй Н.М. Гендерна рівність. *Енциклопедичний словник з державного управління* / за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ, 2010. С. 128.

Moroz S. A., Moroz V. M., Shanidze O. D. Gender equality and gender inequality: development and clarification of the categorical content of definitions

Based on the analysis of the resolution level of fundamental issues in gender problematics it was found that these issues have not only failed to reach a logical conclusion but have also evolved to a new level of relevance. Specifically, there is a pressing need to clarify the categorical content of the so-called basic categories associated with this phenomenon.

The interpretations of gender equality and gender inequality available in scientific circulation, despite all their meaningful balance, are not perfect. Among the main flaws in the interpretations of the mentioned above definitions is the focus of their content on the natural-biological characteristics of a person, namely on sexual characteristics. This emphasis leads to a distortion in the categorical content of the definitions of gender equality and gender inequality. Results of the analysis of scientific literature and the content of some gender-related legal and normative documents reveals that these definitions should incorporate considerations of social roles and cultural symbols. Moreover, the study reveals that the issues of gender equality and gender inequality involve inherent contradictions in the conceptualization of such constructs as “the natural right to inequality” and “inequality as an expression of freedom”. These constructs form the basis for changing the paradigm of perception of the content of the phenomenon of “gender inequality” in a fundamentally different direction of worldview development.

The formalization of the definition of gender inequality is connected with the need of scholars to consider at least three primary dimensions of this phenomenon, namely: inequality as a legal phenomenon (the lack of equal opportunities to exercise rights and freedoms recognized by the state); inequality as a philosophical phenomenon (inequality as a consequence of exercising the right on freedom); inequality as a socio-political phenomenon (inequality as a result of mechanisms of social and power hierarchies). According to the results of the analysis of scientific literature, it was found that the vectors of scientists' consideration of the phenomenon of gender inequality within these constructs not only do not coincide, and sometimes even are contradictory.

It has been demonstrated that gender equality, as well as inequality, can be viewed through the lens of similarity and difference (disparity or uniqueness) in specific characteristics based on various criteria. Gender equality is shaped by an awareness of the similarity of individuals' social roles or cultural symbols.

The definitions of gender equality and inequality should be made taking into account the equality (or similarity) of individuals' social roles rather than their sex-based characteristics. Such an emphasis on social roles should not be perceived as a decrease in the importance of equality between the female and male representatives.

Based on the results of the research, the categorical content of the definitions of "gender equality" and "gender inequality" was clarified, as well as an authorial approach to formulating their interpretations was proposed.

Key words: *gender; gender inequality; gender equality; femininity; masculinity; cultural symbols; social roles; social interactions; self-identification; self-actualization; identity.*